

Yeraltı Edebiyatında Dilin Yeniden İnşası, Marjinalleşmesi ve Direniş Olarak Kullanımı: Minör Dil Bağlamında – “Kanakça”

Reconstruction of Language in Underground Literature: Marginalization of Language and Its use as Resistance in the Context of Minor Language – “Kanak Sprak”

Emrah Doğan

Sakarya Üniversitesi, TÖMER, Sakarya,
Türkiye, dogane@sakarya.edu.tr,
ror.org/04ttnw109

Öz: Bu makalede, Feridun Zaimoğlu’nun Kanakça’yı açık ve yoğun bir şekilde kullandığı eserler olan *Kanak Sprak* ve *Kafa Örtüsü*’nde dilin marjinal olarak nasıl kullanıldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Zaimoğlu’nun yeraltı edebiyatıyla örtüşen yanları, yeraltı edebiyatının özellikleri, dilin direniş olarak Kanakça ile nasıl örtüştüğü tartışılmıştır. Yersizyurtsuzlaştırılan Alman dili, Kanakça ile farklı bir söylem alanına dönüşmesi ve artık “Kanak” kelimesinin ve “Kanakça”nın bir hakaret olmanın ötesinde direniş dili olarak nasıl kabul gördüğü gözler önüne serilmektedir. Göç ile ortaya çıkan ve sonrasında ırkçılığa kadar giden yolda Zaimoğlu dili dönüştürerek Alman dilini Almanlara karşı silah olarak kullanmaktadır. Zaimoğlu’nun Kanak Sprak ve Kafa Örtüsü eserlerinde, yeraltı edebiyatının özelliklerinden olan argonun, şiddetin, uyuşturucunun, eşcinselliğin görünümleri teoriler ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu makale, yeraltı edebiyatında dilin yeniden inşa edilmesini minör edebiyat kuramı çerçevesinde ele almayı amaçlamaktadır. Deleuze ve Guattari’nin minör edebiyat tanımı temelinde, Zaimoğlu’nun Kanakça anlatıları üzerinden, dil yapısının nasıl alt üst edildiği ve özgürleşme alanı açtığı analiz edilmiş; Bourdieu’nün simgesel şiddet ve dilsel sermaye kavramları, Butler’ın beden ve dil politikası tartışmaları, Byung-Chul Han’ın şeffaflık eleştirisi ve Erich Fromm’un yabancılaşma kavramsallaştırması makalenin kuramsal zeminini oluşturmuştur. Amaç, metni tek bir teorik perspektife hapsedmeden farklı düşünce yolları üzerinden metne çoğul bir yorum alanı açmaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeraltı Edebiyatı, Minör Edebiyat, Kanakça, Dilsel Direniş, Kimlik Politikası, Feridun Zaimoğlu

Geliş Tarihi/Received: 05.05.2025
Kabul Tarihi/Accepted: 28.06.2025
Yayınlanma Tarihi/ Available Online:
30.06.2025

Abstract: This article aims to reveal how language is used marginally in Feridun Zaimoğlu’s works *Kanak Sprak* and *Koppstoff*, where Kanak Sprak is employed openly and intensely. Additionally, it will discuss how Zaimoğlu’s connection with underground literature overlaps with migration to Germany and its aftermath, the characteristics of underground literature, and how Kanak Sprak functions as a language of resistance. The deterritorialized German language transforms into a different discourse through Kanak Sprak, and the term “Kanak” and “Kanak Sprak” are shown to have moved beyond being insults to become accepted as a language of resistance. Through transforming the language and using German as a weapon against Germans themselves, Zaimoğlu attempts to strike back with their own language—an act to be explored through concepts such as slang, violence, drugs, and queerness in both underground spaces and literary texts. This article aims to analyze the reconstruction of language in underground literature within the framework of minor literature theory. Based on Deleuze and Guattari’s definition of minor literature, the analysis will explore how linguistic structures are overturned and how spaces of emancipation are opened through Zaimoğlu’s Kanak narratives. The theoretical basis includes Bourdieu’s concepts of symbolic violence and linguistic capital, Butler’s discussions on the politics of the body and language, Byung-Chul Han’s critique of transparency, and Erich Fromm’s conceptualization of alienation. The aim is to avoid limiting the reading to a single theoretical approach and instead open a pluralistic field of interpretation through diverse lines of thought.

Keywords: Underground Literature, Minor Literature, Kanak Language, Linguistic Resistance, Identity Politics, Feridun Zaimoğlu

Extended Abstract

This study explores the reconstruction of language in underground literature and investigates how language can function as a tool for resistance and identity formation, focusing on Feridun Zaimoğlu's Kanak narratives. Underground literature not only challenges the dominant norms in terms of content but also destabilizes conventional linguistic structures, using fragmentation and subversion to question the legitimacy of established narrative forms. In this context, Zaimoğlu's works offer a powerful example where language becomes a terrain of struggle, rebellion, and reappropriation. The theoretical framework of this article is grounded in Gilles Deleuze and Félix Guattari's theory of minor literature. According to this approach, minor literature emerges within a major language but deliberately distorts its grammar, syntax, and ideological assumptions. It deterritorializes language, connects the personal to the political, and builds a collective mode of enunciation. Kanak Sprak, the hybrid language developed in Zaimoğlu's early work, exemplifies such deterritorialization. As a mixture of Turkish, German, street slang, and grammatically 'incorrect' expressions, Kanak Sprak functions not only as a communication tool but also as a site of resistance and cultural renegotiation for second- and third-generation immigrant youth in Germany.

This analysis is further supported by Pierre Bourdieu's concepts of symbolic violence and linguistic capital, which help illuminate how language operates as a vehicle of invisible domination in institutional and social settings. The Kanak language directly challenges this domination by undermining the prestige norms of "high German" and by making space for alternative forms of expression that reflect the lived experiences of marginalized subjects. Similarly, Judith Butler's theory of performativity and the politics of the body is employed to analyze the way in which language intersects with gender, race, and cultural identity, especially in *Koppstoff (Kafa Örtüsü)*, where female characters articulate their resistance through corporeal and linguistic nonconformity. Zaimoğlu's characters exist at the margins of both language and society. Their speech acts do not conform to the normative structures of German; instead, they represent a fractured, emotionally charged linguistic form that reflects their alienation, anger, and refusal to assimilate. In this way, Zaimoğlu transforms personal testimonies into collective voices of defiance. His characters, particularly women, embody a counter-discourse that simultaneously challenges patriarchal norms and racialized hierarchies. Their language, often filled with vulgarity, directness, and fragmentation, is not merely a stylistic choice but a means of survival and resistance.

Kanak Sprak departs from conventional literary genres such as the novel or short story. Described by Zaimoğlu as a "protocol," the text compiles unfiltered and unedited interviews with twenty-four young men from diverse backgrounds. These individuals are not fictional characters but real people whose narratives are documented and reproduced as they are. Their testimonies unveil the psychological, social, and cultural struggles of immigrant youth in Germany, while also contributing to the construction of a new literary and political voice. As Zaimoğlu's work evolves from *Kanak Sprak* to *Kafa Örtüsü*, his narrative strategies become increasingly politicized and embodied. The female characters in *Kafa Örtüsü* not only reject gendered norms but also actively deconstruct the linguistic conventions that sustain them. In light of Butler's theory, their speech is not just reflective of gender identity but performative in its capacity to disrupt, redefine, and reappropriate the symbolic order. Kanak language thus becomes a minor language in the Deleuzian sense, but also a counterhegemonic force that generates new subjectivities. Ultimately, this study argues that Feridun Zaimoğlu's literary production occupies a unique space at the intersection of underground literature and minor literature. Kanak Sprak is not merely a hybrid idiom; it is a vehicle of political articulation, cultural dissent, and identity negotiation. By destabilizing the linguistic and narrative norms of German literature, Zaimoğlu opens a space for voices that are often silenced or dismissed. His works not only reflect the fractured realities of immigrant existence but also affirm the transformative potential of language as a tool of rebellion and reconstruction.

1. Giriş

Doğan Aksan, dilin seslerden oluşan ve belirli kurallar dahilinde insanlar arasında iletişimi sağlayan toplumsal bir kurum olduğunu söylemektedir (Aksan, 2010). Dil iletişim aracı olmanın ötesinde toplumsal yapıları şekillendirmektedir. Ayrıca kültürel kimliği inşa eden ve iktidar ilişkilerini devam ettiren bir mekanizmadır. Yeraltı edebiyatı, ana akım söylemlerce dışlanan, görmezden gelinen, tahakküme uğrayan, sesi kısıtılan, mağdur bireylerin ya da grupların dilini yeniden şekillendirerek marjinal bir söylem oluşturmaktadır. Bu bağlamda dilin marjinalleşmesi ve bir direniş aracı olarak kullanımı özellikle ezilen veya ötekileştirilen topluluklar için belirleyici bir unsur hâline gelmiştir. Dilin en etkili yönlerinden biri olan direniş olarak kullanımını etkili silah hâline getirmek tabii ki tepkileri üstüne çekmeyi göze almakla gerçekleşmektedir. Her yenilik bir öncekinin reddi ve eleştirisiyle kendine yaşam alanı bulmuştur. Bu doğal süreçte varolabilmek için yok olma riskini de göz önüne almak kaçınılmaz ve zaruridir. Zaimoğlu da dilde yaptığı yapı söküm ve yersizyurtsuzlaşma ile var olma alanı açmıştır. Bu minvalde Zaimoğlu'nun dilde gerçekleştirdiği müdahale Deleuze ve Guattari'nin minör edebiyat kuramında vurgulanan direniş estetiğinin somut bir yansımasıdır. Deleuze ve Guattari'nin (2001) minör edebiyat kavramı, egemen bir dil içerisinde marjinalleşen toplulukların kendi anlatılarını oluşturma sürecini tanımlamaktadır. Bu çerçevede, "Kanakça" gibi altkültür dilleri ana akımın dışında kalan toplulukların dili yeniden işleyerek bir kimlik ve direniş aracı olarak kullanmasını sağlamaktadır. Özellikle çok dilli toplumlarda gelişen bu diller yalnızca bir iletişim biçimi değil, aynı zamanda sosyal dayanışma ve kimlik oluşturma sürecinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada minör dil bağlamında "Kanakça" gibi marjinal bir dilin egemen söylemlerle nasıl bir karşıtlık oluşturduğu ve yeraltı edebiyatındaki rolü ele alınmıştır. Özellikle Almanya'daki göçmen toplulukları arasında gelişen Kanakça, dilin sosyal kimlik oluşturmadaki gücünü ve sistem karşıtı bir araç olarak nasıl kullanıldığını göstermektedir. Bu çerçevede Kanakça, alt sınıf mensuplarının baskıcı toplumsal yapılar karşısında dili esnetip yeni anlamlar yükleyerek veya egemen dilin kurallarını bilinçli bir şekilde ihlal ederek alternatif bir söylem modeli sunmaktadır.

Yeraltı edebiyatında dil yalnızca bir anlatım aracı değil aynı zamanda otoriteye ve hegemonik söylemlere karşı bir direniş biçimi olarak ele alınmaktadır. Bu çerçevede Kanakça gibi marjinal dillerin minör edebiyat içerisinde nasıl bir dönüşüm geçirdiği, dilin yeniden inşası ve direniş aracı olarak nasıl kullanıldığı değerlendirilmiştir. Bu makale yeraltı edebiyatında dilin yeniden inşa edilmesini minör edebiyat kuramı çerçevesinde ele almayı amaçlamaktadır. Deleuze ve Guattari'nin minör edebiyat tanımı temelinde Zaimoğlu'nun Kanakça anlatıları üzerinden dil yapısının nasıl alt üst edildiği ve özgürleşme alanı açtığı analiz edilmiştir. Ayrıca Bourdieu'nun simgesel şiddet ve dilsel sermaye kavramları, Butler'ın beden ve dil politikası tartışmaları, Byung-Chul Han'ın şeffaflık eleştirisi ve Erich Fromm'un yabancılaşma kavramsallaştırmasıyla makalenin kuramsal zemini güçlendirilmiştir. Bu çalışmanın özgün katkısı, minör edebiyatın dil felsefesine yönelik yaklaşımlarını yeraltı edebiyatı bağlamında Kanakça örneği üzerinden somutlaştırmak ve günümüz kimlik tartışmalarıyla ilişkilendirmektir.

2. Minör Edebiyat ve Kanakça

"Minor edebiyat, majör bir dilin edebiyatı değil, bir azınlığın majör bir dilde yaptığı edebiyattır" (Deleuze & Guattari, 2001, s. 25). Temel özelliği dilin güçlü yersizyurtsuzlaşmasından her koşulda etkilenmiş olmasıdır. "Yazamama olanaksızlığı, Almanca yazma olanaksızlığı, başka türlü yazma olanaksızlığı" (Deleuze- Guattari, 2001, s. 25) ifadesi, Kanakça açısından da bütünüyle geçerlidir. Almanya'daki göçmen kökenli bireyler için yazmamak olanaksızdır. Çünkü kimlikleri toplum tarafından sürekli baskı altında tutulmakta ve bu baskıdan çıkış yolu olarak anlatmak (yazmak) zorunlu hâle gelmektedir. Edebî bir karşı-duruş, tıpkı Deleuze ve Guattari'nin belirttiği gibi yalnızca bireysel bir ifade değil, aynı zamanda kolektif bir varoluşun ve meşruiyetin temsili olmaktadır. Almanca yazma olanaksızlığı Kanakça'da da kendini göstermektedir. Çünkü kullanılan Almanca göçmenler için ne tam anlamıyla ait olunan bir dil

ne de duyguların doğrudan taşındığı bir araçtır. Kitabî Almanca, göçmen gençler tarafından “baskıcı bir azınlığın dili” olarak algılanır. Kanakça ise tam da bu yapaylığa karşı sokağın diliyle, öfkeyle, kırık cümlelerle ve melez ifadelerle kurulmuştur. Nasıl ki Prag Almancası Yahudiler için yersizyurtsuzlaşmış bir dildir, aynı şekilde Kanakça da Almanya’daki Türk ve Arap kökenli gençlerin yersizyurtsuz dili hâline gelmiştir. Göçmen gençler hem o azınlığın içindedir hem de dışındadırlar hem Almanca’yı kullanırlar hem ona ait değildirler.

“Büyük edebiyatlarda bireysel sorun (ailevi, evliliğe ilişkin vb...) daha az bireysel olmayan başka sorunlarla birleşme eğilimindedir; toplumsal ortam ve çevre arka plan olarak kullanılır. Minör edebiyat ise tümüyle farklıdır: Onun daracık mekânı, her bireysel sorunun doğrudan siyasete bağlanmasını sağlar. Yani bireysel sorun, içinde bambaşka bir öykü hareket ettiği oranda zorunlu, vazgeçilmez ve mikroskop altında büyütülmüş hale gelir. Aile üçgeni, bu anlamda bu üçgenin değerlerini belirleyen ticari, ekonomik, bürokratik ve hukuksal başka üçgenlerle bağlantılıdır” (Deleuze & Guattari, 2001, ss. 25-26).

Yukardaki örnekte de görüldüğü gibi yeraltı edebiyatında ve minör edebiyatta egemen edebiyat söylemlerinin tersi bir süreç işlemektedir. Egemen söylemin ya da kanonun belirlediği sınırlar minör ve yeraltı edebiyatını kapsamamaktadır. Çünkü kanonun görmezden geldiği bu yeraltı insanları, karşı tepki olarak kanonu ve onun söylemlerini, kurallarını görmezden gelmektedir. Egemen literatürde önemsiz görülen minörde son derece kırılğan ve kaygan bir zeminde hareket eder. Minör edebiyatın ikinci özelliği olan bireysel olanın doğrudan siyasal olanla iç içe geçmesi yukardaki pasajda net olarak görülmektedir. Bu tür anlatılarda bireysel bir sorun ya da deneyim, yalnızca kişisel düzeyde kalmaz aynı zamanda toplumsal yapılarla, politik baskılarla ve kolektif bellekle doğrudan ilişki kurmaktadır (Deleuze & Guattari, 2015). Oysa “büyük” edebiyatlarda bireysel meseleler genellikle daha geniş sosyal sorunlardan ayrıştırılmakta ve toplumsal çevre yalnızca bir arka plan ya da sahne olarak kullanılmaktadır. Minör edebiyat bu yönüyle büyük edebiyattan kökten bir biçimde ayrılır. Mekânsal ve anlatsal olarak sınırlı görünen bu tür, her bireysel meselenin doğrudan siyasal bağlamla ilişki kurmasına imkân tanır. Bireysel deneyim kendi içindeki derinliği ve taşıdığı kolektif yük sayesinde vazgeçilmez, kaçınılmaz ve âdeta mikroskobik düzeyde yoğunlaşmış bir görünüm kazanır. Ana akım edebiyatta yalnızca arka planda kalan ve yapısal olarak önemsiz görülen temalar, minör edebiyatta doğrudan görünürlük kazanır ve merkeze yerleşir. Büyük edebiyatta sıradan bir diyalog ya da arka plan olayı gibi görünen durumlar minör edebiyatta bir toplumun ölüm kalım meselesine dönüşebilir. Bu geçişin rastlantısal olmadığını özellikle belirten Deleuze ve Guattari, minör edebiyatta her bireysel ifadenin aynı zamanda kolektif ve siyasal bir anlam taşıdığını savunmaktadır.

Minör edebiyatın üçüncü özelliği, ortaya çıkan her sözcelem biçiminin kolektif bir anlam taşımasıdır. Deleuze ve Guattari’nin belirttiği gibi minör edebiyatta bireysel ustalık ya da yetenekten ziyade bastırılmış toplulukların ortak dili ön plana çıkar (Deleuze & Guattari, 2015). Bu edebiyat tarzında, yazarın sesi çoğunlukla yalnızca kendisine ait değildir. Onun söylemi bir cemaatin, bir azınlığın ya da dağılmış bir ulusal bilincin sesiyle iç içedir. Usta yazarların aksine kolektif hafızanın çatlaklarından sızan ifadeler belirleyicidir. Kanakça anlatılarında da bu durum açık biçimde gözlemlenmektedir. Feridun Zaimoğlu’nun metinlerinde karşımıza çıkan karakterler bireysel bir edebî ustalıktan çok sokakta yaşayan gençlerin ortak öfkesini, aşağılanmışlık duygusunu ve isyanını dile getirir. Her cümle yalnızca bir karakterin değil bir topluluğun nefesidir. Bu yönüyle Zaimoğlu’nun kullandığı Kanakça, bireysel yetenekten ziyade kolektif bir söylem olarak işler. Yazınsal olan burada hem politik hem de duygusal bir dayanışma üretmektedir. Zira Kanakça konuşanlar çoğu zaman dağılmış, parçalanmış ve aidiyet yoksunu bir topluluğun üyeleridir. Ancak edebiyat, bu parçalanmışlığı yeniden birleştirebilecek potansiyel bir topluluğun hayalini kurar. Zaimoğlu’nun dili, yalnızca Almanca’nın yıkımı değil aynı zamanda yeni bir bilinç, başka bir duyarlılık ve kolektif özneleşme biçiminin inşasıdır.

Minör edebiyat, bu üç temel özelliğiyle ayırt edilir: dilin yerinden edilmesi (yersizyurtsuzlaşması), bireysel deneyimin doğrudan siyasal olana bağlanması ve anlatının kolektif biçimde yapılandırılmasıdır (Deleuze & Guattari, 2000). Bu kavram yalnızca azınlığa mensup yazarlarının eserlerine değil, majör edebiyatın içindeki potansiyel devrimci dinamiklere de işaret eder. Bu noktada mesele yalnızca kimlik değil, dil ile olan ilişkidir. Çek bir Yahudi'nin Almanca, bir Özbek'in Rusça yazmak zorunda bırakılması gibi Kanakça da bu mecbur bırakılmanın karşısına dikilmektedir. Yazar bazen içinde bulunduğu dilin merkezine değil çevresine, taşrasına yönelmek zorundadır. Taşra aslında kendisi ve çevresidir. Zaimoğlu eserlerinde bu çevreden insanları almakta ve olduğu gibi aktarmaktadır. Bunu yaparken de minör edebiyat, marjinal ya da halkçı edebiyatın tanımına dair süregelen belirsizliklere de alternatif bir dil geliştirmektedir. Deleuze ve Guattari'ye (2000, s. 28) göre "Majör bile olsa bir dilin minör kullanımını içeriden kurma olanağı, popüler edebiyatı, marjinal edebiyatı vb. tanımlamaya izin veren tek şeydir." Yalnızca bu sayede edebiyat, bireysel bir ifade biçimi olmaktan çıkarak "gerçekten kolektif bir anlatım makinesi" hâline gelebilir ve toplumsal içerikleri açığa çıkarma işlevini üstlenebilir. Deleuze ve Guattari'nin minör edebiyat anlayışı, yalnızca azınlıkların dilsel üretimlerini değil, bir dilin içinden geliştirilen her türlü muhalif anlatıyı kapsar. Bu bakış açısıyla Kanakça, Almanca'nın merkezî, normatif yapısına içeriden müdahale eden bir karşı-dil olarak değerlendirilebilir. Göçmen gençler, onlara dayatılan dile teslim olmak yerine bu dili dönüştürerek kendi kimliklerine uygun, melez, çatlaklı ve politik bir anlatım alanı yaratmaktadırlar. Bu hem bireysel bir ifade biçimi hem de kolektif bir direniş pratiğidir. Yeraltı edebiyatının da içinde bulunduğu bu alanı anlamak için de ilk önce yazarın öz yaşam gelişimini anlamak gerekir. Yeraltı edebiyatının en önemli özelliklerinden olan yazarın yeraltında yaşaması ve kendisinin de anlattığı kişilerden olması gerekmektedir. Zaimoğlu'nun yaşamını, edebi hayatını göz önüne sermek, konuyu anlamak, kendisini ve eserlerini yeraltı edebiyatının içine dâhil edebilmek açısından önem arz etmektedir.

3. Feridun Zaimoğlu, Göç ve Kanakçanın Doğuşu

1960'lı yıllarda Türk işçilerinin Almanya'ya göçü, Türkiye ile Almanya arasında imzalanan İş Gücü Anlaşması çerçevesinde başlamış ve kısa sürede kitlesel bir hareket hâlini almıştır. Ancak, bu işçiler başlangıçta geçici, misafir işçi olarak görülse de zamanla yerleşik hâle gelmiş, ailelerini yanlarına alarak Almanya'da kalıcı bir topluluk oluşturmuşlardır. Bu süreç, sosyo-kültürel uyum, dil bariyerleri, dışlanma ve ayrımcılık gibi pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Almanya'da doğup büyüyen ikinci ve üçüncü nesil Türkler, ne tam anlamıyla Alman toplumuna entegre olabilmemiş ne de ebeveynlerinin kültürel aidiyetini sürdürebilmiştir. Bu kimlik bunalımı, Almanya'daki göçmen toplulukların, özellikle genç neslin, kendilerine özgü bir dil ve kültürel ifade biçimi geliştirmelerine yol açmıştır.

Almanya'ya küçük yaşlarda gelen ya da doğrudan bu ülkede dünyaya gelen ikinci kuşak göçmen yazarların büyük bölümü hem Türk hem de Alman kültürel yapısına kendilerini yakın hisseder. Bu durum, onların kimlik deneyimlerini ikili bir eksende şekillendirmektedir. Hem Türk hem Alman olmak ya da her ikisinden de bağımsız bir yerde durmak. Bu çift yönlü aidiyetin yarattığı kimlik gerilimi, edebi üretimlerine de yansımaktadır (Can, 2011). Bu kuşağın temsilcileri arasında yer alan Feridun Zaimoğlu gibi yazarların yetiştiği sosyal çevre ve bu çevrenin edebî dile nasıl taşındığı üzerine değerlendirmelerde bulunan Dursun Zengin (2000), ikinci kuşak yazarların ilk kuşağa kıyasla daha farklı bir edebi bakış açısına sahip olduğunu vurgular. Zengin'e göre, bu yazarlar Almancayla doğrudan temas hâlinde büyümüş, gündelik yaşamlarında bu dili doğal biçimde edinmişlerdir. Almanca onlar için artık yalnızca iletişim dili değil aynı zamanda edebî bir ifade aracıdır. Türkçeyle ise daha çok aile içi sınırlı ortamlarda temas etmişlerdir. Bu durum, ikinci kuşak yazarların metinlerinde daha bireysel ve estetik yönü öne çıkan bir duyarlılığı beraberinde getirmiştir. Birinci kuşakta görülen kolektif acı ve özlem anlatılarının yerine, ikinci kuşakta bireyin kimlik bunalımı, dışlanmışlık ve ırkçılıkla yüzleşme gibi temalar daha çok işlenmeye başlanır. Ayrıca bu yazarların kullandığı metaforlar, imgesel anlatım biçimleri ve dildeki oyunları, onların Almanca üzerindeki yetkinliğini ve edebî becerisini ortaya koymaktadır. Önceki kuşaktaki düz yazı tarzının aksine bu dönemin yazarları şiirsel anlatıma yönelme

konusunda daha cesur davranmışlardır. Özetle 1980'lerden itibaren ikinci kuşak yazarlarla birlikte daha bilinçli, sanatsal ve derinlikli eserlerle karşılaşmak mümkün olmuştur. Daha önce de bahsettiğimiz gibi yazarın yazdığı eserlerdeki yeraltını, yaşadığı çevreden hareketle ve yaşamıyla oluşturmaktadır. Böylece söylemini kendi ve çevresi üzerinden oluştururken, yazılarına konu olan olaylar gerçekliğe bir o kadar yaklaşmaktadır. Yazar yeraltında yaşamalı ya da o yoldan geçmelidir. Zaimoğlu Almanya'ya göç süreci ve oradaki öz yaşamıyla bu özellikleri karşılamaktadır. Bu yönüyle de Alman literatüründe hatırı sayılır bir yere sahip olmuştur. Yazarı ve yazdıklarını anlamak için hayat öyküsünü bilmek gerekmektedir.

Feridun Zaimoğlu, 1964 yılında Bolu'da doğmuş, henüz bebekken ailesiyle birlikte Almanya'ya göç etmiştir. Çocukluğu dil bilmediği için dışlanma ve yalnızlıkla geçer. Topluma yabancılaşması, onda derin bir aşağılanmışlık ve içe kapanma hissi yaratır. Genç yaşlarda çeşitli işlerde çalışarak yaşamını sürdürürken dilin toplumla bağ kurmada temel araç olduğunu fark eder ve Almancayı kendi çabasıyla öğrenir. Münih'te başladığı tıp ve güzel sanatlar eğitimini tamamlamaz. Bu dönemini "öğrenim bırakma şampiyonu" olarak tanımlamaktadır. Kiel'e taşındıktan sonra tanıştığı müzisyen bir arkadaşının Almanya'daki Türklerin yok sayıldığına dair sözleri, Zaimoğlu'nda edebiyata dönüşün kıvılcımını ateşler. Göçmenlerin öfkesini, uyumsuzluğunu ve bastırılmış kimliklerini görünür kılmak amacıyla yazmaya başlar. "Kanakistan" adını verdiği hayali bir evrende, sokak argosu, lirik ifade ve yerleşik anlatı kalıplarını yıkan bir dil inşa eder. 1995'te yayımlanan ilk kitabı *Kanak Sprak* roportaj notlarından oluşmasına rağmen büyük ses getirir. Bu eserle, göçmen kuşakların içsel öfkesini Alman kamuoyunun yüzüne çarpan bir yazar olarak öne çıkmaktadır. Berlin Üniversitesi'nde öğrenci iken yaşadığı fiziksel saldırının rövanşını, yıllar sonra aynı üniversitede verdiği edebiyat seminerleriyle alır. 2003'te "Ada Yazarı" ünvanını alır, 2004'te konuk öğretim üyesi olur ve Almanya'yı İtalya'da temsil eder. Yazarlığını "büyük bir zevk ve meydan okuma" (Can, 2011, s. 145) olarak tanımlayan Zaimoğlu, hâlen Kiel'de yaşamaktadır.

"Kanak, yerli Melanazyalı, Yeni Kaledonya'da insan anlamına gelmektedir. Almanya'da ise negatif ayrımcılık için kullanılmaktadır. Fransızca'da "Kanaca" olarak geçmektedir. 1960'lı yıllardan beri Almanya'da göçmenleri aşağılamak için sıkça kullanılan hakaret kelimelerinin başında gelir. Daha çok Güney Avrupa ve Türkiye'den gelen göçmenlere yönelik kullanılan bu küfür ve aşağılama kelimesine "yabancı" ya da "Türk" anlamları yüklenmiştir" (Nakiboğlu, 2020, s. 164). "Kanake" terimi, başlangıçta Polinezya halkını tanımlamak için kullanılmışken zamanla Almanya'da göçmen karşıtı bir hakarete dönüşmüştür. Önceleri İtalyanlara yönelik kullanılan bu ifade, özellikle Türklerin Almanya'daki varlığının artmasıyla birlikte, Türk kökenli göçmenlere yöneltilen aşağılayıcı bir etiket hâlini almıştır. Ancak zamanla bu kelime, yalnızca bir küçümseme biçimi olmaktan çıkarak, kökenine bağlı kalıp toplumsal düzene boyun eğmeyen bireylerin sembolü olarak da yorumlanmıştır. Bu bağlamda ortaya çıkan ve "Kanak Dili" (Kanakisch) olarak adlandırılan yapay ve melez dil ise ayrımcılığa uğrayan bireylerin sokak dilinde biçimlenmiş argo yoğunluklu ve Almancanın normlarına karşıt olarak şekillenmiş alternatif bir iletişim biçimidir. Başlangıçta edebî çevrelerde tepkiyle karşılanan bu dil, zamanla hiciv, mizah ve eleştiri içeren metinlerin temel üslubu hâline gelmiştir. Bazı araştırmacılar tarafından Almancayı zenginleştiren bir kreol türü ¹olarak da değerlendirilmiştir (Can, 2020, s. 170).

1998 yılında yayımlanan *Kanak-Attak Manifestosu*, Almanya'daki göçmen kökenli bireylerin maruz kaldığı yapısal ırkçılığa, kimlik dayatmalarına ve kültürel homojenleştirmeye karşı geliştirilmiş radikal bir siyasal duruşun metinsel ifadesidir. Manifesto, yalnızca Almanya'daki etnik grupların yaşadığı sorunlara dikkat çekmekle kalmaz, aynı zamanda etnik temelli her türlü kimlik politikasını ve kültürel tahakkümü eleştiren açık bir ideolojik çerçeve sunmaktadır.

¹ Kreol dilleri, 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa'nın sömürge yerleşimlerinde, karşılıklı olarak anlaşılmayan diller konuşan gruplar arasındaki temasın bir sonucu olarak gelişen yerel dillerdir. <https://www.britannica.com/topic/creole-languages>

"Kanak-Attak (manifestosu) sınırlar üzerinden insanlara atfedilen, deyim yerindeyse besik kertmesi 'kimlikler'in ötesinde bir biraradalıktır. Kanak Attak pasaport ya da köken sormaz, pasaport ya da köken sorusuna karşı çıkar.

En küçük ortak paydamız, belirli insan gruplarının ırkçı atıflarla toplumsal, hukuksal ve siyasal sonuçlara yol açacak şekilde Kanaklaştırılmasına karşı çıkmaktır. Kanat Attak milliyetçilik karsitidir, ırkçılık karsitidir ve etnolojik atıflardan beslenen her türlü kimlik politikası biçimini reddeder.

*İnsanları sömüren, baskılayan ve aşağılayan herkese ve herseye doğrudan karşı çıkıyoruz. Kanak Attak'ın müdahale sahası siyasal-ekonomik egemenlik ilişkilerinin ve kültür endüstrisinin değerlendirme mekanizmalarının elestirisinden Almanya'daki** gündelik hayatın olgularıyla hesaplasmaya kadar uzanır. Genel insan hakları ve temel haklardan yana çıkıyor, ama aynı zamanda bir esitlik modeline bağlı kalmayan ve hegemonyal bir kültüre tabiyeti reddeden bir tutumu benimsiyoruz. Doğru olan, her somut durumda müzakere edilmeli ve karara bağlanmalıdır.*

Onyıllardan beri Alman-olmayanların siyasal durumuna, yaşam koşullarına ve gündelik hayatına isaret eden dernekler ve girişimler mevcut. Buna rağmen bu çabalar her grubun kendi cemaatiyle sınırlı kalıyor. Kanak Attak lobi politikası yapmaz, konformist göçmen politikasından kopar; hücumla dönük bir biçim ve içerikle geniş bir kamuoyuna hitap etmeyi ister. Toplumsal ve siyasal koşulların adını koymaksızın Almanya'dan yakın, tanınma ve hoşgörü dileyenlere meydana bırakmamanın zamanı geldi. Ne sığındıkları köseciklerini istiyoruz onların, ne de bizi, yani seni ve beni temsil etme hakkını gaspetmelerini kabul ediyoruz." (https://www.kanak-attak.de/ka/about/manif_tur.html, Erişim tarihi: 16.03.2025)"

Yukarıdaki manifestodan anlaşılacağı üzere Zaimoğlu'nun hareketi kimlikler ve kökenlerden bağımsız, ırkçılığa, kafatasçı milliyetçiliğe karşı çıkmaktadır. İnsan odaklıdır, hegemonya ve asimilasyonu reddeder. Zaimoğlu'nun Kanak Attak adındaki göçmen hareketi, nasyonal sosyalist ve punk hareketinden sonra Almanya'nın gördüğü en etkili hareketlerden birisi olarak değerlendirilmektedir. Zaimoğlu'nun Kanak Attak girişimini yapıtının başlığına "Kanak Sprak" olarak alması son derece anlamlıdır. "Kanake kelimesi, Almanya'daki göçmen tarihinin başlangıcından itibaren, literatürde göçmenleri aşağılayıcı bir kelime olarak geçer. Bu karşıt oluşum ise kelimeye "kanak"la karşılık verip ona "karşıt" bir anlam yüklemesi, kendisine atfedilen olumsuzluğu "başka" bir şeye çevirerek, bir anlamda kelimeyi hiçleyerek, sahiplenmesidir. Zaimoğlu ise Almanca "dil" anlamına gelen "Sprache" kelimesinin yapısını bozarak onu "Sprak" hâline getirir. Bu yapay kelime, doğrudan "Sprache"ye yani "dil"e saldırıda bulunur" (Kaya, 2010). Bu çerçevede göçmen bireylerin Almanya'daki varoluş mücadelesi yalnızca kültürel değil aynı zamanda psikolojik ve dilsel düzeyde de bir direniş hattı üretmektedir. Feridun Zaimoğlu'nun kendi deneyimine dayalı ifadeleri, bu çok katmanlı mücadeleyi doğrudan gözler önüne sermektedir:

"35 senedir Almanya'dayım kendimi ispatlamak için Alman kökenli Almanlardan iki kat fazla efor harcamam gerekti. Hayat bana iki alternatif sundu. Ya 'Yüzünüzü şeytan görsün' deyip Alman toplumuna küsecektim ya da kendimi frenleyecektim. Frenledim, özgüvenimi yanıma aldım ve yola çıktım. Biz Almanya'da acayip bir kavga içindeyiz. Asimilasyon kavgası sürüyor. Almanlar Türklere 'Bize ayak uyduracaksınız. Size baktığımızda aynaya bakmış gibi olacağız' diyorlar. Bu delilik. Karşı koyuyoruz. Benimki bireysel bir bakış açısı. Zorbalığa karşı tepki veriyorum." (https://www.hurriyet.com.tr/gundem/nasil-soylesem-bekledigimden-fazla-para-kazaniyorum-38690948, Hürriyet 30.01.2005, Erişim Tarihi: 18.02.2025)

Bu pasajda Zaimoğlu, Almanya'da yaşayan bir Türklerin asimilasyon, özgüven, direniş ve kimlik meseleleri üzerinden verdiği kişisel mücadeleyi yansıtırken; göçmen bireyin maruz kaldığı yapısal eşitsizlikleri ve kültürel baskıları da gözler önüne seriyor. Zaimoğlu'nun harcadığı efor yalnızca bireysel bir hikâye değildir. Dilsel ve kültürel olarak aynı olman istenirken anlatıcı bu benzeşmeyi reddetmiş bunun yerine kendi sesini koruyarak direnmiştir. Kendisini sürekli dışlanan birey, bir benlik inşasıyla buna karşılık verir.

Öte yandan Özber Can'ın (2020) aktardığına göre Zaimoğlu'nun eserlerinde özellikle tiyatro, sinema ve mizah gibi alanlarda karşılık bulan Hip-Hop kültürünün marjinalleştirilmiş gençlerin sesi olarak şekillendiği görülmektedir. Yazar, toplumun dışına itilmiş "küfürlü konuşan, uyuşturucu ticaretiyle ilişkilendirilen ve dilsel açıdan hatalı konuşan" gençlerin sesine kulak vererek onların gerçekliğini edebiyata taşımaktadır. Almanya'da "Kanak" etiketiyle aşağılanan bu gençlerin dili, bilinçli biçimde bozulmakta; isyanın dili sertleşip argo ağırlıklı bir yapıya bürünmektedir. Her ne kadar eğitilmiş ve iş sahibi olsalar da bu gençler "etnik serseri" gibi küçültücü tanımlamalarla sistematik dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Bu dışlama sadece söylem düzeyinde kalmaz. Türk kökenli gençlerin işsizlik oranlarının ülke ortalamasının iki katına çıkması, nüfusun %30'unun işsiz, %43'ünün ise yoksulluk sınırı altında yaşamasıyla somut biçimde kendini göstermektedir. Üstelik bu durum, kamuoyunda ekonomik sorunların sorumluluğu olarak da göçmenlerin gösterilmesine yol açmaktadır. Bu nedenle, Can'a göre Zaimoğlu'nun yazınında kullanılan "bozuk dil" sadece estetik bir tercih değil aynı zamanda toplumsal ayrımcılığa karşı geliştirilen bilinçli bir direniş biçimidir. Kanakça'nın başka göçmen gruplar tarafından da benimsenmesi, onun geçici bir sokak modası değil, bir karşı-kültür dili olarak benimsendiğini göstermektedir².

Zaimoğlu'nun da mensup olduğu kuşak, Türkçe ve Almanca kelimeleri bir arada kullanarak melez bir dil üretir. Cümlelerini sıklıkla Türkçenin sözdizimiyle kurgular, Almanca yapılar içerisine Türkçe yan tümceler dahil eder. Türkçe deyim ve deyişleri kendi ifade biçimlerine göre Almancaya dönüştürür. Ayrıca İngilizce kelimelerden ve rap müzik kültürünün jargonundan beslenir. Kullandıkları dil, öfkeli, sert, keskin, zaman zaman küfürlü ancak tamamen kendilerine özgüdür. Bu çok katmanlı ve melez üslupla hem kendi gerçekliklerini dile getirmeye hem de görünmezliklerini aşmaya çalışırlar. Almanya'da doğup büyüdükları, Alman vatandaşı oldukları ve Almancayı "anadilleri" olarak öğrendikleri halde, dillerindeki bu tuhaf, anormal Almancayı gururla taşırlar. Ve bu tuhaf Almanca, dilbilim terminolojisindeki gibi bir şiveye değil; ruhsal bir alanda ortaya çıkan bir şiveye, "öteki" olma sancısına tekabül eder (Kaya, 2008).

4.Yeraltı Edebiyatı, Dil, Kimlik ve Direniş: Kanakça'nın Kültürel Anlamı ve Direniş Pratiği

Zaimoğlu'nun Kanakça aracılığıyla kurduğu bu minör dilsel yapı yalnızca egemen dile içeriden bir müdahale değil, aynı zamanda yeraltı edebiyatının estetik ve tematik özellikleriyle de örtüşen radikal bir anlatı biçimi olarak karşımıza çıkar. Zaimoğlu'nun diliyle kurduğu bu muhalif anlatı estetiği, yalnızca minör edebiyat sınırlarında kalmaz, aynı zamanda yeraltı edebiyatının kuralsız, aykırı ve sarsıcı yapısıyla da örtüşmektedir. Bu bağlamda yeraltı edebiyatının tanımı, söz konusu anlatının biçimsel ve içeriksel karakterini daha net biçimde ortaya koymaktadır:

"Her şeyden önce yeraltı edebiyatı; envaiçeşit protest, illegal ve gayri ahlaki duygunun, düşüncenin, davranışın kendine yer bulduğu, içerik ve üslup olarak kanonla ilişkisini kesen yadırgatıcı, irkiltici hatta tahripkar bir karşı edebiyat anlayışıdır. Cinselliğin her türüsünün, politik aykırılığın, sıra dışı tarzların, şiddetin, alkolün, uyuşturucunun nihilist,

² Frankfurt'taki Karşılaştırmalı Dil Bilimleri Enstitüsü'nün yöneticisi Prof. Dr. Jost Gippert, dünyada 4.000 dilin yok olma tehlikesine karşı yalnızca 30 yeni dilin ortaya çıktığını söyler. Ona göre bu dillerden biri de Almanya'da doğup büyüyen Türk gençlerinin oluşturduğu "Kanak Dili"dir. Kanak dili hâlen gençler arasında popüler olarak kullanılan bir dildir (Nakiboğlu, 2020 s. 164).

anarşist ve köktenci bir yaklaşımla kotarıldığı; argonun, küfrün, jargonun cesurca kullanıldığı anlatılardır.” (Demir, 2022, s. 12)

Demir’in yukarıda bahsettiği yeraltı, Zaimoğlu eserlerinde yerüstünde görünmektedir. Eserlerinde yeraltı edebiyatının aykırı, yadırgatıcı, illegal olan bütün durumları gerçek hayattan örnekleriyle bulunmaktadır. Özen Yula, *Underground’u Tanımlama Denemesi* (1995) adlı çalışmasında yeraltı edebiyatını; egemen olana ve sisteme karşı açık bir başkaldırı olarak tanımlamaktadır. Ona göre bu edebiyat türü yalnızca hukuken kabul edilen sınırları aşmakla kalmaz, aynı zamanda ırkiltici olanı benimsemekte, deneysel yapılarla ilerlemekte ve biçimsel olarak doğaçlama, eşzamanlılık, kesme ve kolaj gibi tekniklere sıklıkla başvurmaktadır. Alt kültürlerle yönelmesi, pikaresk öğelere yer vermesi ve yabancılaşmayı merkezine almasıyla toplumun baskın kültürel kodlarına karşı bir ifade alanı yaratır. Yeraltı anlatısı, bu çok katmanlı yapısıyla yalnızca estetik değil, aynı zamanda politik bir tavır üretmektedir.

A. Ömer Türkeş’e göre (2013), yeraltı edebiyatını ayırt eden en temel unsur radikal muhalif duruşudur. Ona göre bu edebiyat türü, gerektiğinde kutsal kabul edileni, dokunulmaz sayılanı ve hatta edebiyatın kendisini bile sorgulayıp reddedebilecek kadar yıkıcı bir karaktere sahiptir. Yeraltı anlatısı kurulu düzenin değerlerine, normalleştirilmiş olanın dayatmalarına ve var olanın tüm kodlarına karşı açık bir başkaldırıyı temsil etmektedir. Benzer şekilde Öktem (2013), yeraltı edebiyatını tanımlarken bu türün popüler edebiyatın jargonu ile konuşmayan ve hayatın merkezinden değil, arka planda kalan, göz ardı edilmiş kılcal damarlarından beslenen bir anlatı biçimi olduğunu belirtir.

Fethi Demir’in (2020), yorumlarından hareketle, Feridun Zaimoğlu’nun edebî yaklaşımının en ayırt edici yönü, Alman edebiyatı içerisinde özgün bir yer edinmesini sağlayan ve yeraltı edebiyatının dinamikleriyle örtüşen metinler üretmesidir. Feridun Zaimoğlu’nun Almanya’daki Türk kökenli göçmen yazarların ikinci ve üçüncü kuşakları arasında bir bağ kurarak bir köprü işlevi gördüğü söylenebilir. Ayrıca küreselleşmenin yarattığı kimlik dağılmaları, sistemle bütünleşememe, artan ırkçılık ve göçmen karşıtlığı gibi sorunların yanı sıra toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ekolojik krizlere yönelik geliştirdiği eleştirel anlatılarla edebiyat sahasında kendine özgü bir konum inşa ettiği de dikkat çekicidir. Avangart ve deneysel özellikler taşıyan eserleriyle yalnızca göçmen edebiyatının değil, Alman çağdaş edebiyatının da eleştirel vicdanı olmayı başaran Zaimoğlu, metinlerinde toplumun gerisine itilmiş bireylerin sesini yükseltirken, aynı zamanda yeni kuşak yazarlar için de hem dilsel hem tematik olarak güçlü bir zemin oluşturmaktadır. Bu açıdan onun metinleri yalnızca bireysel kimlik inşasıyla sınırlı kalmaz. Çağdaş Alman toplumunun çokkültürlü, çatışmalı yapısını görünür kılma çabası olarak da okunabilir.

Feridun Zaimoğlu’nun *Kanak Sprak* (1995) ve *Kafa Örtüsü* (1998) adlı eserlerinde yarattığı karakterler, geleneksel Almanca anlatı normlarını kırarak, sokağın dilini, öfkesini ve direnişini edebî bir dile dönüştürür. *Kanak Sprak* eserinde erkek karakterler üzerinden yeraltının dilini, direnişini kullanırken, kadın karakterler üzerinden ise özellikle ataerkil kültüre ve ırkçı dışlayıcılığa karşı geliştirilen bu dil, Judith Butler’ın beden ve dil politikası kavramı çerçevesinde okunabileceği gibi; Pierre Bourdieu’nün simgesel şiddet kavramı üzerinden de çözümlenebilir. 1998’de yayımlanan *Kafa Örtüsü* adlı eserinde, odak noktasını kadın göçmenlere çevirir. Bu kitapta, Türk kökenli 26 kadın aracılığıyla benzer temalar kadınların perspektifinden aktarılır. Zaimoğlu, her iki eserde de anlatılan karakterlerin öfkesini, hayal kırıklığını, aidiyet arayışını ve sisteme yönelttiği eleştirileri hiçbir süzgeçten geçirmeden, doğrudan, sansürsüz ve çoğu zaman sert, argo dolu bir dille sunar. Hem erkek hem de kadın karakterlerin yaşam mücadelesi, bastırılmış öfke ve isyanları, anlatıların omurgasını oluşturur. Bu yönüyle Zaimoğlu, göçmenlerin yalnızca sosyal gerçekliğini değil, aynı zamanda dillerini ve ifade biçimlerini de edebiyatın merkezine taşıyarak önemli bir dönüşüm yaratmaktadır (Demir, 2020). Feridun Zaimoğlu, *Kafa Örtüsü* eserinin girişine aynen şu şekilde başlamaktadır;

“Mülayim olan sığağı da soğuğu da

aynı ağızdan üfler:
ben bu hafif ateşlilere metelik vermeyeceğim
bu gibilerin
tüm bu adam görünüşlü herifçiklerin
kafalarına yumruk
burjuva oturma odalarına,
şapkalarına,
düzgün iliklenmiş düğmelerine,
pis kokulu yuppi losyonlarına,
yaşamı ciddiye alış biçimlerine
biz kent oyuncularından
hangimiz bunlarla bir işimiz olsun ister ki?
Hareketli olan,
göstersin harekete geçtiğini.

bu kitap
direnişçilere,
özgürce uçuşanlara,
yürekli delikanlılara,
yeraltında cân-ı gönülden debelenenlere,
mainstream'in içindeki ajanlara,
üstünü başını yırtanlara,
kamufle vaziyetteki öfkeli güruha,
sığınmacı akımına,
ırka zarar verenlere,
kızıl dazlaklara,
metropoldeki insan çöplüğüne,
germany united'deki (Birleşik Almanya) bütün KANAKLARA
saygı ve büyük sevgiyle ithaf olunur." (2000 s. 5)

Zaimoğlu kitabının girişine bu şekilde başlaması aslında bir diğer manifestodur. Burada kime karşı ve kim için yaptığının açıklamaktadır. Özellikle *Kafa Örtüsü* adlı eserdeki kadın karakterlerin anlatım biçimi çalışmamızda önemli bir yer tutmaktadır. Kadınlar, sisteme ve erkek egemen kültüre karşı, toplumun dayattığı dilsel ve bedensel kalıpları reddederek kendi varoluş biçimlerini yaratırlar. Zaimoğlu'nun bir karakteri, "*Ben onlar gibi sessiz kalmayacağım. Benim dilim de bedenim de onların değil!*" (Zaimoğlu, 2000, s. 22) diyerek diliyle ve bedeniyle, tüm gücüyle sistemin tahakkümüne, bedenin metalaştırılmasına karşı çıkmaktadır. Pierre Bourdieu, dilin yalnızca bir iletişim aracı olmadığını, aynı zamanda bir güç ve tahakküm aracı olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, dilsel sermaye, bireylerin toplumsal alanda statü kazanmalarını veya kaybetmelerini belirleyen önemli bir unsurdur (Bourdieu,

1991). Simgesel şiddet ise bireylerin egemen dil normlarını doğal ve kaçınılmaz bir gerçeklik olarak içselleştirmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bourdieu'ye göre bu şiddet türü, açık baskı olmaksızın işlendiği için görünmezdir: "*Simgesel şiddet, dilin ve kültürün içselleştirilmiş bir tahakküm biçimidir.*" (Bourdieu, 1991, s. 56). Bu çerçevede Kanakça gibi norm dışı diller, simgesel şiddete karşı bir dilsel sabotaj olarak görülebilir. Öte yandan Judith Butler, bedeninin doğal bir gerçeklik değil, söylemsel pratikler aracılığıyla inşa edilen bir alan olduğunu savunur. *Bodies That Matter* (1993) adlı eserinde Butler, cinsiyetin ve bedenin söylem yoluyla düzenlendiğini belirtir. Butler'a göre: "*Beden, kültürel anlamlar sisteminin bir ürünü olarak var olur; varlık kazanması, belirli toplumsal normlar çerçevesinde mümkün olur.*" (Butler, 1993, s. 15). Bu anlayış, Zaimoğlu'nun kadın karakterlerinin hem dil hem beden üzerinden gerçekleştirdiği direnişi anlamada kritik bir öneme sahiptir. Kadınlar, kendi bedenlerini ve dillerini, egemen erkek söylemine ve ırkçı asimilasyon politikalarına karşı yeniden kurmaktadır.

Byung-Chul Han, *Şeffaflık Toplumu* (2020) adlı eserinde, modern toplumda dilin ve iletişimin anlam derinliğini kaybederek salt bir enformasyon taşıyıcısına dönüştüğünü belirtir. Han'a göre şeffaflık ideali, her şeyin hemen görünür ve anlık olmasını dayatarak dilin özgünlüğünü ve çokanlamlılığını ortadan kaldırır. Bu bağlamda Kanakça, şeffaflaşmış iletişim normlarına karşı bir direniş biçimi sunmakta, kırık, bozuk ve melez yapısıyla anlamın çok katmanlı doğasını korumaktadır. Bunun yanı sıra Erich Fromm, *Özgürlükten Kaçış* (*Escape from Freedom*) adlı eserinde, modern bireyin yabancılaşmasını özgürlükten kaçış süreciyle ilişkilendirmektedir. Birey özgürleşmek yerine, kendini yeniden tahakküm eden sistemlere teslim eder. Bu süreçte dil de bireyin yabancılaşmasında kritik bir rol oynar: "*İnsan, kendi yarattığı dil yapılarının tahakkümüne girdiğinde, öznel deneyimini kaybeder.*" (Fromm, 2015, s. 95). Kanakça ve yeraltı edebiyatı, bu tahakküme karşı bireysel deneyimi ve çokkatmanlılığı yeniden görünür kılmaktadır.

Özellikle *Kafa Örtüsü* adlı eser, Zaimoğlu'nun kadın karakterler üzerinden gerçekleştirdiği dilsel ve bedensel direnişi gözler önüne sermektedir. Burada kadınlar yalnızca ataerkil kültüre değil, aynı zamanda kültürel asimilasyon ve beyaz Alman toplumunun dayattığı normlara da karşı çıkmaktadırlar. Zaimoğlu'nun kadın karakterleri, geleneksel kadınlık anlatılarını reddeder ve kendi varoluş biçimlerini, kendi dilleri ve bedenleri üzerinden kurarlar. Bir karakterin isyanı şöyle dile gelir: "*Ben onların istediği gibi gülümseyen, başını eğen, susan kadın olmayacağım. Benim öfkem, benim kelimelerim var!*" (Zaimoğlu, 2000, s. 23). Bu direniş, Judith Butler'ın beden ve dil politikası kavramı çerçevesinde okunabilir. Butler'a göre "beden, doğal bir gerçeklik değil, söylemsel pratiklerle inşa edilen bir mekândır." (Butler, 1993, s. 15). Zaimoğlu'nun kadın karakterleri, bedenlerini ve dillerini hegemonik normlara karşı yeniden kurarak bir politik özneleşme süreci başlatmaktadırlar. *Kafa Örtüsü* (2000, s. 42) eserinde ayrıca asimilasyon baskısına yönelik açık eleştiriler bulunur. Bir karakter şöyle seslenir: "*Almanlar bizi önce konuşturup sonra suskun kılıyor. Bizi öyle bir hale getiriyorlar ki kendi sesimiz bile bize yabancı geliyor.*" Bu türden ifadeler, Bourdieu'nün simgesel şiddet kavramıyla doğrudan ilişkilendirilebilir. Dil, görünürde doğal bir iletişim aracı gibi sunulsa da, esasen tahakküm ve dışlama mekanizmalarının işlerliğini sürdürdüğü bir araçtır (Bourdieu, 1991). Zaimoğlu'nun karakterleri, Kanakça ile hem bu tahakküme karşı koyar hem de kendi çokkatmanlı kimliklerini yaratırlar. Bir başka karakter hem kültürel köklerine hem de yeni kimlik mücadelesine şu sözlerle işaret eder: "*Ben iki arada bir derede yaşamıyorum. Ben hem buralıyım hem oralı. İkisine de küfredirim, ikisini de severim!*" (Zaimoğlu, 2000, s. 57). Bu tür pasajlar hem dilin hem de kimliğin sabit, kapalı yapılar olmadığını aksine melez, değişken ve sürekli müzakere halinde olan dinamik süreçler olduğunu göstermektedir.

"*Usta, biz yaramazlar yerleşikleşmek ve Almanlaşmak istemiyoruz. Asimile karakafalılar, kanatların var olduklarından bu yana girilmiş en berbat triptir. [...] Ve bir de şu boktan 'başörtünü nerede bıraktın?' sorusu. Ama ben usta, burada dimdik ayakta'yım. Bırakalım onları karaya vursunlar, sahip olduğum sıkı dişilik gücüne toslasınlar. Onlara haykırıyorum: ben buradayım ve güzel kavga başlıyor.*" (Zaimoğlu, 2000, ss. 17-18)

Gilles Deleuze ve Félix Guattari'nin "minör dil" kavramıyla açıklanabilecek bir fenomen, Zaimoğlu'nun karakterlerinin ifadelerinde vücut bulmaktadır. "Başörtüsünü çıkartan, Almanca konuşamayan, ama içindeki öfkeyi argo ile haykıran" kadının sesi, büyük anlatıların dışında kalanı temsil etmektedir. Burada oluşan dil, egemen yapının içinden türemiş fakat ona hizmet etmeyen bir yapıdadır. Kendi kültürel kodlarını üretir, mizahı, hicvi ve metaforları bu bağlamda işlevsel kılar. Bu yönüyle Kanakça, sadece bir altkültür dili değil, aynı zamanda sömürge sonrası kimliklerin yeniden inşasında etkin bir özneleşme pratiğidir. Zaimoğlu'nun kadın anlatıcıları yalnızca toplumsal cinsiyet normlarına değil, aynı zamanda dilin ahlaki ve estetik sınırlarına da meydan okumaktadırlar. *Kafa Örtüsü*'ndeki kadın karakterler sıklıkla küfürlü, argo yüklü ve cinselliği doğrudan ifade eden söylemler geliştirmektedir. Bu söylemler, çoğu zaman Almanya'daki kültürel hegemonya karşısında öfkenin dışavurumudur. Dilin bu şekilde "kirletilmesi", merkezî otoritelerin arındırılmış estetik anlayışına bir tehdit unsuru taşımaktadır. Dil, burada sadece anlatım biçimi değil, sistemin sembolik düzenine yönelik bir sabotajdır.

"Söylediklerim, usta, ultra ılımlı liberalizme, bunların süs oyunlarına, jet sosyetelerine, sosyete bebelerine, bokluğu hoş göstermek için kafa patlatanlara, kültür araştırması adını verdikleri ... 'ne kadar da ilginç', 'hey, ne müthiş!', 'insan nelerle karşılaşılıyor'larla dolu o soytarı lisanlarına karşı." (Zaimoğlu, 2000, s.13). Zaimoğlu'nun kadın karakteri, liberal burjuva estetiğine, kültürel kolonizasyona ve dilin iktidar eliyle estetize edilmesine karşı öfkesini "kanakça" ile haykırır. Feridun Zaimoğlu'nun *Kafa Örtüsü* adlı eserinde, kadın karakterlerin dili hem bireysel hem de politik bir direniş alanına dönüşür. Kadın bedeni üzerinden kurulan oryantalist fantezilere karşı açık bir öfke ve parçalama arzusu dile getirilir: "Kimileri 'şundan-şundan-ver' veya 'sevişmeyi-öğren-ya-da-git'le çıkar karşına... Bu gülünç herifler için sen tam bi tatil ülkesi... Suratlarını iki defa parçalayıp şunu söylemeli: Oğlum oğlum... patlıyoruz artık." (s. 41). Alman merkezliliğine karşı, Kanak kimliğinin ironik bir biçimde sahiplenildiği şu cümleler ise, ötekileştirme karşısında dilsel bir tersyüz etme stratejisini gösterir: "Bu Alaman ihtişamına ne kadar çok kanak pisliği gelirse, o kadar iyi... Efendi onu içeri bırakmaz... 'Bir şekilde köküne, aslına dönmek zorundasın, yani Anadolu'ya.'" (s. 44). Kültürel asimilasyona ve çokkültürlülük söylemine yöneltilen eleştiri, dildeki sertlik ve alay yoluyla dışavurulur: "Asimile karakafalı kendini tutamaz, çabucak elden çıkar... Bu sarı saçlı ayak takımıyla mı? Beni kendi diliyle tartıp mıncıklayan liberalle mi? Çokkültürlülükle ve sağa karşı halk danslarıyla mı?" (s. 17). Nesrin karakterinin sözleri ise bu marjinal söylemin yalnızca dilsel değil, doğrudan politik olduğunu ortaya koyar: "Söylediklerim, usta, herhangi bir şey üstüne rastgele laflar değil, bu sözlerin tümü belli bir adrese yönelik... ultra ılımlı liberalizme, bunların süs oyunlarına... Bokluğu hoş göstermek için kafa patlatanlara... Bunlar beni susturmak istiyorlar. Ancak ben bir güçlü kadını, benim ağızım kapatılamaz ve ben onlar için tehlikeyim." (s. 13)

Zaimoğlu'nun ilk eseri olan *Kanak Sprak*'ta da gerçek bireylerin sesine yer verdiği görülür. *Kanak Sprak* eseri, klasik edebî türlerin (roman, öykü, novella vb.) sınırlarının dışındadır. Zaimoğlu'nun "protokol" olarak tanımladığı bu metin, farklı yaş, meslek ve yaşam tarzlarına sahip, toplumun dışına itilmiş genç erkeklerin sözlü anlatımlarına dayanmaktadır. Bu gençler, Almanya'da kimlik bunalımı yaşayan, kültürel aidiyeti parçalanmış, çoğunlukla Türk kökenli bireylerdir. Eser, Zaimoğlu'nun bu gençlerle yaptığı birebir görüşmelere dayanmaktadır. Bu nedenle yapısal olarak kurmaca içermez. Konuşmaları çoğu zaman hafızasına alarak, bazen de not alarak ya da kayıt cihazı kullanarak belgeleyen Zaimoğlu, bu röportajları müdahale etmeden ve stilize etmeden yazıya geçirir. Böylece ortaya çıkan metin, yalnızca edebî değil, sosyolojik ve politik bir belge niteliği de taşımaktadır. (Nakiboğlu, 2015, s. 132). Fethi Demir'in değerlendirmesinden hareketle Feridun Zaimoğlu'nun *Kanak Sprak* adlı eserinde, göçmen erkeklerin sesine odaklanan özgün bir anlatım stratejisi benimsendiği görülmektedir. Yazar, farklı sosyoekonomik yapılardan gelen 24 göçmen erkeği röportaj formunda konuşturarak, onların bireysel deneyimlerini doğrudan kendi sözleriyle görünür kılmaktadır. Bu erkek karakterler, eğitim düzeyleri, mesleki geçmişleri ya da politik duruşları açısından çeşitlilik gösterse de "öteki" olma hâli, göçmenliğin getirdiği tutunamama durumu ve toplumsal düzene karşı duyulan öfke gibi ortak temalarda buluşmaktadır (Nakiboğlu, 2020). Zaimoğlu'nun bu karakterleri konuşturduğu dil olan "Kanakisch",

yani Kanakça, ayrımcılığa uğramış bireylerin sokağa taşan, argoyle ve sert ifade biçimleriyle yüklü bir direniş dili olarak öne çıkmaktadır.

Kanak Sprak adlı metnin tek bir konusu yoktur. Her biri farklı yaşam deneyimlerine sahip yirmi dört konuşmacının yer aldığı bu yapı, doğal olarak yirmi dört farklı temayı içinde barındırmaktadır. Feridun Zaimoğlu, bu metinle birlikte kendi dilini arar. Bu nedenle göçmen gençlerin konuşmalarında geçen ve dilbilgisel olarak "hatalı" sayılabilecek ifadeleri bilinçli olarak korumaktadır. Türkçe-Almanca karışımı bu melez yapı, Kanakça adını verdiği anlatı dilinin temelini oluşturur. Zaimoğlu'nun dili yalnızca yapısal olarak değil, içerik bakımından da sınır tanımamaktadır. Dini motifleri argo, küfür ve zaman zaman pornografik anlatı uçlarıyla harmanlayarak, yerleşik ahlaki normlara ve düzene karşı bir duruş sergilemektedir. Uyruk peşinde koşmayan, düzene boyun eğmeyen, marjinal bireyleri odağa alan bu anlatılarda cinsellik ve erotizm açık biçimde ifade edilir. Ayrıca gençler arasında sıkça kullanılan sokak argosuna da geniş yer verilmiş, bu dilsel katman metnin doğal bir parçası olarak korunmuştur (Nakiboğlu, 2015).

"Kanak Sprak'taki gençlerin günlük dillerinde jargon ve cinsel içerikli kelimeleri sıkça kullandıklarını görüyoruz. Bu tür konuşma onların yaşam ve düşünce tarzını yansıtır. Kanak gençlerin tepkilerini, özellikle de sert tepkilerini ya da aksi bir durum karşısında kızgınlıklarını "sheiß" (b.k) kelimesiyle ifade ettiklerini ve bu sözcüğü sıkça kullandıklarını gördük. Herhangi bir eşyanın kırılıp bozulması durumunda "Sheißkaputt" kelimesinin kullanıldığını, sinirlenme durumunda "blöd" (budala- ahmak), "gipfel" (budala), genelev için "Puffhaus", birçok yerde tepki-kızma durumlarında "Arsch" (g.t), "Arschkarte" (g.t kartı), aşağılama durumunda muhataba karşı "Hundesohn" (köpekoğlu) ifadesinin sıklıkla söylendiğini tespit ettik." (Nakiboğlu, 2015, s. 153).

Zaimoğlu, anlatıcıların jest ve mimiklerinden, ağız özelliklerinden ve ifade biçimlerinden beslenerek, bu dağınık söylemleri düzenli bir anlatıya dönüştürmektedir. Gereksiz tekrarları ayıklayarak kendi yazınsal dilini oluşturmaktadır. Gençlerin diliyle kurduğu ilişkiyi ise şu sözlerle açıklar:

"Bu kitabın adı Kanak Sprak'tır. Bu dil sözcük gücüyle kısıdan anlatımlı, ne tek anlamlı Türkçe ne de Almancadır. Komik olduğu kadar ayağa kaldırıcı ifadeler, sözcük ve cümleler komik düşmektedir. Değişen bu dil, şehirden şehire değişen bu dil, çağıl çağıl olan bir nehir. Bir dil karması, melez bir sestir." (Can, 2007, s. 72).

"Yeraltı edebiyatı marjinaldir fakat her marjinal söyleme sahip eser yeraltı edebiyatının sınırları içine girmez" (Kayan, 2015, s. 17). Yeraltı edebiyatını belirleyen temel unsur yalnızca ana akımın dışında konumlanmak değil, aynı zamanda bu dışardanlıktan doğan öfke, direnç ve dilsel altüst oluşla sistematik bir edebî başkaldırı geliştirmektir. Marjinal temalara sahip olmak tek başına bir eseri yeraltı anlatısı hâline getirmemektedir. Bu temaların nasıl işlendiği, kullanılan dilin normatif yapıyla kurduğu ilişki ve yazarın kendini konumlandığı kültürel-politik bağlam da belirleyici olmaktadır. Demet Yılmaz'ın (2021) yeraltı edebiyatı üzerine yaptığı değerlendirmeden yola çıkarak bu türün marjinal söylemle doğrudan ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Yılmaz'ın belirttiğinden yola çıkarak ana akım edebiyatın normatif dil yapısı içinde kendine yer bulamayan yazarlar, argo, küfür veya tabu sayılan temalar üzerinden yeni bir ifade alanı oluşturur. Bu durum, yalnızca içerik düzeyinde değil, biçimsel ve üslupsal düzeyde de ana akıma karşı bir duruşu temsil etmektedir. Yeraltı edebiyatı bu bağlamda marjinal söylemin sunduğu ironi, eleştiri ve toplumsal dışavurum olanaklarını kullanarak edebi alan içinde alternatif bir anlatı hattı kurmaktadır. Atak'ın (2023) yorumuna göre roman, anlamını dışsal bir referansa göre değil, kendi içinden kuran bir yapıdır. Bu anlamda romanın ortaya koyduğu bütünlük, toplumsal bir birliktelikten ziyade metnin içeriğinde oluşan bir yapısal bütünlüktür. Romanın içindeki ütopya, gerçekliğe dair doğrudan bir temsil sunmaktan çok, dış dünyanın sabit anlamlarına meydan okuyarak onların imkânsızlığını görünür kılar. Böylece roman, kurulu ve kapalı anlatı yapısını kırar, parçalı olanı, heterojen olanı ve minör anlatıları içeriye dâhil etmektedir. Onega ve Landa'nın (2002) da

belirttiği gibi bir metnin tüm anlam katmanlarını çözümlemek her zaman mümkün değildir. Çünkü yazarın metne yerleştirdiği şifrelerin tümü okuyucu tarafından sezgisel olarak fark edilemeyebilir ve bu da sorun değildir. Okuyucunun “metnin anlamının bir kesimini yakalaması” bile o metinle kurduğu ilişki açısından yeterli olabilir. Üstelik okuyucu, yazarın hiç kullanmadığı şifrelere göre de metni yorumlayabilir ve bu yolla yeni anlamlar üretebilir. Bu anlamların geçerliliği ise mutlak değildir. Bu yaklaşım, metnin tek ve sabit bir yorumunun olmadığını, her okumanın kendi bağlamında farklı bir anlam açabileceğini göstermektedir.

Bütün bu teorik yaklaşımlar, kavramsal açılımlar ve metin çözümlemeleri bir arada değerlendirildiğinde Feridun Zaimoğlu’nun edebî pratiğinin yalnızca göçmen edebiyatı sınırlarında konumlanmadığı görülmektedir. Diğer bir yönüyle yazılarında ve eserlerinde minör dil stratejileriyle yeraltı edebiyatının estetik ve ideolojik dinamiklerini bir araya getirmektedir. Zaimoğlu’nun hem bireysel hem kolektif düzlemde kültürel tahakküme karşı çok katmanlı, çok dilli ve dirençli bir anlatı alanı inşa ettiği ortaya çıkmaktadır.

4. Sonuç

Bu çalışma, dilin yalnızca bir iletişim aracı olarak değil, aynı zamanda bireyin kolektifin politik varoluşunda belirleyici bir unsur olarak nasıl işlev gördüğünü anlatmaktadır. Zaimoğlu’nun iki eseri yeraltı edebiyatı ve minör edebiyat kuramı bağlamında ele alınmıştır. Minör edebiyat anlayışı başta Deleuze ve Guattari olmak üzere dilin yersizyurtsuzlaştırılması, bireysel anlatının siyasal içerikle iç içe geçmesi ve kolektif anlatı düzleminin kurulması gibi temel ilkeler üzerinden şekillenmektedir. Bu özellikler Feridun Zaimoğlu’nun Kanakça anlatılarında somut bir karşılık bulmaktadır. Almanya’da göçmen kimliğiyle yaşayan bireylerin egemen Alman dili karşısında hissettikleri dışlanmışlık, baskı ve yabancılaşma, yalnızca toplumsal deneyimle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda dilin yapısal dönüşümünde, biçimsel kırılmalarında da kendini göstermektedir. Kanakça bu bağlamda sadece bir sokak jargonu değil, aynı zamanda **dilin merkezine içeriden yöneltilmiş bir müdahaledir**. Almancanın “kitabî” yapısına karşı geliştirilen bu dil göçmen gençlerin duygularını, öfkelerini, bastırılmışlıklarını ve kimlik mücadelelerini ifade edebilecekleri bir alan yaratmaktadır. Burada dil, yalnızca anlatan bir araç değil, aynı zamanda **dönüştüren ve direnç üreten bir yapıdır**. Bourdieu’nun “simgesel şiddet” ve “dilsel sermaye” kavramlarıyla da okunabilecek bu durum egemen söylemin dil aracılığıyla sürdürdüğü tahakküme karşı, alt sınıf ve marjinal grupların geliştirdiği sembolik karşıduruşu temsil etmektedir. Minör edebiyatın ikinci temel özelliği olan bireysel meselenin siyasal alana iç içe olması Zaimoğlu’nun anlatılarında açık biçimde gözlemlenmektedir. Anlatılan hikâyeler yalnızca bireysel deneyimlerin bir toplamının yanı sıra göçmen gençlerin sistematik olarak dışlandıkları toplumsal yapı içerisinde yaşadıkları sınıfsal, kültürel ve kimliksel çatışmaların edebi bir ifadesidir. Bu anlatılar yalnızca bir bireyin sesi olmaktan çıkar, bastırılmış bir cemaatin, parçalanmış bir aidiyet duygusunun ve kolektif bir öfkenin söze dökülmüş hâlidir. Deleuze ve Guattari’nin altını çizdiği gibi bu tür bir anlatım, yalnızca bireysel ustalıkla olmaz. Kolektif deneyimlerin ortak bellekteki kırıklarından yeryüzüne çıkan ifadelerle kurulur. Minör edebiyatın üçüncü boyutu olan kolektif anlatım biçimi, Zaimoğlu’nun dili aracılığıyla toplumsal bağlamda yeniden yapılandırılmaktadır. Kanakça anlatılarında karşımıza çıkan karakterler edebi figürlerden ziyade sokakta yaşayan, toplumun dışında bırakılmış, görünmez kılınmış bireylerin sesidir.

Bu çalışma aynı zamanda yeraltı edebiyatının minör edebiyatla kesişiminde oluşan dilsel ve yapısal dönüşümleri de tartışmaya açmıştır. Egemen edebiyat normlarının dışında kalan bu tür, yalnızca edebi gelenekle karşı karşıya gelmez. Aynı zamanda sosyal dışlanmışlık, iktidar yapıları ve sınıfsal ayrımcılıkla da hesaplaşır. Zaimoğlu’nun kendi yaşam öyküsü ve toplumsal pozisyonu da göz önünde bulundurulduğunda onun anlatısının yalnızca edebi bir tercih değildir. Ayrıca varoluşsal bir zorunluluk olduğu da görülmektedir. Yani bu anlatılar yazılmak zorundadır. Çünkü bireylerin susturulmuş sesleri ancak bu biçimde duyulabilir hâle gelir. Minör edebiyat yalnızca edebi bir tür değil; aynı zamanda bir

politik varoluş biçimidir. Dilin egemenliğine karşı içeriden geliştirilen bu karşı-dil, toplumsal adaletsizliğe, sembolik şiddete ve kültürel homojenleştirmeye karşı bir savunmadır. Bu yönüyle Zaimoğlu'nun Kanakça anlatıları estetik bir yeniliğin yanında, aynı zamanda **sosyal bir taleptir.** Tanınma, görünürlük ve eşitlik talebi. Yeraltı edebiyatının dili yeniden kurma, bozma ve dönüştürme potansiyeli bu taleplerin tetikleyicisidir. Bu çalışma, minör anlatılar üzerinden dilin toplumsal, politik ve estetik bağlamlarda nasıl bir mücadele alanına dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Edebiyatın sadece bir yazınsal tür değil, aynı zamanda **toplumsal hafızayı, kimliği ve direnişi kuran bir güç** olduğunu göstermektedir.

1960'lı yıllarda başlayan Türk işçi göçüyle birlikte Almanya'da oluşan Türk topluluğu, zaman içinde ekonomik sorunların yanında dilsel, kültürel ve kimliksel sorunlarla da karşı karşıya kalmıştır. Geçici işçi olarak görülmelerine rağmen yerleşik hâle gelen bu bireyler, sonraki kuşaklar için “ne tam anlamıyla Alman ne de tam anlamıyla Türk” olmanın kimlik bunalımını doğurmuştur. Bu durum özellikle ikinci ve üçüncü kuşakta doğan bireylerde bir aidiyet krizi yaratmış, bu kriz ise edebiyat başta olmak üzere çeşitli sanatsal alanlarda kendine özgü ifade biçimleriyle dışavurulmuştur. Feridun Zaimoğlu'nun edebi üretimi ve geliştirdiği “Kanakça” dili göçmen gençlerin ötekileştirilmesine, asimilasyon baskısına ve sembolik şiddete karşı bir dilsel başkaldırı niteliğindedir. Zaimoğlu'nun hem öz yaşam öyküsü hem de edebi dili, göçmenliğin sıradanlaştırılmış acılarının ve bastırılmış kimliklerinin yeniden ifadesi olarak değerlendirilebilir. Kanakça, yalnızca sokak jargonu ya da bir argo dili değil, aynı zamanda dilin merkezine içeriden yapılan bir müdahale, bir bozma ve yeniden kurma girişimidir. Almanca'nın standart yapısına karşı Türkçe, İngilizce ve argo ile örülmüş bu melez dil, göçmenlerin maruz kaldığı dışlanmayı görünür kılmaktadır. Deleuze ve Guattari'nin minör edebiyat kuramıyla birlikte ele alındığında Zaimoğlu'nun anlatıları dilin yerinden edilmesi, bireysel olanın siyasal olanla iç içe geçmesi ve kolektif anlatı oluşturulması gibi temel ilkeleri somutlaştırmaktadır. Kanakça'nın yapaylığı dilsel bir oyun olmanın ötesinde kimliksizleştirilen bireylerin yeni bir kolektif kimlik kurma çabasıdır. Bu nedenle Zaimoğlu'nun eserleri sosyopolitik bir direniş biçimidir.

Zaimoğlu'nun kurduğu anlatı evreni düşsel ama bir o kadar da gerçek bir coğrafyada öfkenin, aşağılanmışlığın, dışlanmışlığın dilini kurmaktadır. Bu dilde kullanılan her kırık yapı normu kuran sisteme karşı geliştirilmiş bilinçli bir edebi eylemdir. Zaimoğlu'nun Kanak Sprak kitabıyla ortaya koyduğu söylem yalnızca göçmen gençlerin öfkesini ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda onları marjinalize eden sistemin ikiyüzlülüğünü de açık etmektedir. “Kaname” gibi tarihsel olarak aşağılayıcı bir kavramı sahiplenip dönüştürmek kültürel bir yeniden anlamlandırma çabasıdır. Bu strateji, kimliğe dışarıdan dayatılan olumsuzluğu içselleştirip tersine çevirme yoluyla, yeni bir anlam ve direnç potansiyeli kazandırmaktadır. Bu noktada, Kanakça yalnızca bir ifade biçimi değil; bir varoluş biçimi, bir kimlik politikası ve bir kolektif belleğin sesi olarak değerlendirilmelidir. Feridun Zaimoğlu'nun hem bireysel yaşam deneyimi hem de metinsel stratejileri, onun anlatısını çağdaş Alman edebiyatında aykırı ve politik bir pozisyona yerleştirmektedir. Zaimoğlu, özellikle Kanak Sprak (1995) ve Kafa Örtüsü (1998) adlı eserlerinde, göçmenlerin dilsel ve toplumsal dışlanmışlıklarını görünür kılarken aynı zamanda egemen edebi normlara karşı alternatif bir ifade biçimi inşa eder. Bu inşa biçimsel ve dilsel düzeyde de radikal bir kopuşu temsil eder. Kanakça adı verilen Türkçe, Almanca, İngilizce ve sokak argosunun harmanlandığı bu melez dil, Zaimoğlu tarafından bir direniş biçimi olarak kullanılır. Zaimoğlu'nun dili yersizyurtsuzlaştırılmış, bastırılmış, dışlanmış bireylerin varlıklarını görünür kılmaktadır.

Zaimoğlu'nun eserlerinde yeraltı edebiyatının unsurları belirgin şekilde görünür. Argoya, küfre, cinselliğe, toplumsal tabulara ve şiddete açık olan bu edebi form, yazarın karakterlerine gerçeklikten alınmış sert bir ses kazandırır. Bu karakterler sistemin marjinalleştirdiği bedenlerin edebi temsilleridir. Hem erkek hem kadın karakterler bastırılmış öfkelerini, kimlik kırılmalarını ve aidiyet sorunlarını Kanakça aracılığıyla ifade eder. Bu Pierre Bourdieu'nün “simgesel şiddet” ve “dilsel sermaye” kavramlarıyla ilişkilendirilebilecek bir dilsel direniştir. Çünkü Kanakça, görünürde egemen dilin

normlarına aykırı bir biçim taşımaktadır. Fakat bu aykırılık sistemin sembolik yapısına karşı yürütülen bilinçli bir sabotaj eylemi olmaktadır. Özellikle *Kafa Örtüsü* adlı eser Zaimoğlu'nun kadın karakterler üzerinden gerçekleştirdiği dilsel ve bedensel direnişi gözler önüne sermektedir. Judith Butler'ın "beden ve dil politikası" ile okunabilecek bu karakterler kültürel asimilasyon politikalarına da karşı bir duruş sergiler. Kadınların argo ve küfürle örülü ifadeleri hem estetik normlara hem de ahlaki temsillere yönelik bir meydan okumadır. Bu karakterler, kendi bedenlerini ve seslerini yeniden kurarak anlatının merkezine yerleşir ve edebiyatın temsil alanını genişletmektedirler. Zaimoğlu'nun karakterleri, Alman toplumunun hem içinde hem dışında yer almaktadır. Bu ikili pozisyon karakterlerin diline, kimliğine ve davranış biçimlerine doğrudan yansımaktadır. Zaimoğlu'nun *Kanak Sprak*'ta kullandığı röportaj biçimi metni sosyolojik ve belgesel bir boyuta taşımaktadır. Gerçek kişilerin sesleri doğrudan ve filtresiz bir şekilde aktarıldığında ortaya çıkan yapı, klasik edebi kalıpları kırmaktadır.

Byung-Chul Han'ın şeffaflık eleştirisi, Erich Fromm'un yabancılaşma kavramı, Judith Butler'ın beden politikası ve Bourdieu'nun sembolik tahakküm kavramları birlikte değerlendirildiğinde Zaimoğlu'nun edebiyatının çok katmanlı bir muhalefet biçimi olduğu görülmektedir. Bu metinler yalnızca göçmen bireylerin sesi olmakla kalmaz, aynı zamanda modern toplumun ahlaki, kültürel ve politik kodlarına karşı geliştirilmiş kapsamlı bir direniş stratejisidir. Sonuç olarak Feridun Zaimoğlu'nun edebiyatı hem minör hem de yeraltı edebiyatı bağlamında değerlendirilebilecek ölçüde estetik ve ideolojik bir başkaldırı alanı sunmaktadır. Yazar kendi yaşam deneyiminden beslenerek egemen anlatı biçimlerinin dışında, çoğu zaman karşısında konumlanan çokdilli, melez, sarsıcı ve politik bir yazı dili inşa etmektedir. Bu yönüyle Zaimoğlu, sadece bir göçmen yazar değil; aynı zamanda çağdaş edebiyatın içindeki en güçlü eleştirel seslerden biri olmaktadır.

5. Öneriler

Zaimoğlu'nun eserlerinde görülen çok katmanlı dil yapısı, göçmen edebiyatının sadece etnik anlatılardan ibaret olmadığını aynı zamanda politik ve estetik bir mücadele alanı sunduğunu göstermektedir. Bu nedenle göçmen edebiyatına ilişkin çalışmalar yalnızca tematik analizlerin yanında dilin ideolojik boyutlarını inceleyen kuramsal yaklaşımlarla da desteklenmelidir. *Kafa Örtüsü* adlı eserde kadın karakterler aracılığıyla oluşturulan dilsel ve bedensel direniş biçimleri, yeraltı anlatısında cinsiyet temelli yeniden okunmaya imkân tanımaktadır. Kadın karakterlerin kendi bedenlerini ve dillerini yeniden kurmaları Spivak'ın "altkültür kadını" ve Butler'ın "bedenin performatifliği" kuramlarıyla birlikte feminist-minör bir okuma çerçevesinde derinleştirilebilir. Melez dil kullanımı sadece bir anlatı biçimi değil, bastırılmış grupların kolektif belleğini taşıyan bir araçtır. Kanakça gibi yapay ve kırık diller kültürel hegemonya karşısında bir tür sembolik karşı-kültür olarak değerlendirilmeli ve daha fazla dilbilimsel ve sosyolojik araştırmayla desteklenmelidir. Eserlerde yer alan dilsel ve kültürel dışlanmışlık deneyimleri göç politikaları, eğitimde çokdillilik, kültürel uyum ve toplumsal kapsayıcılık gibi alanlarda da tartışılmalıdır. Zaimoğlu'nun sunduğu anlatılar, eğitimciler, sosyologlar ve dil politikacılarına da yol gösterici olabilir. Eserlerdeki bedensel, sınıfsal, kültürel ve mekânsaldır. Bu çoklu direniş biçimleri, toplumsal cinsiyet çalışmaları, postkolonyal teori, sınıf kuramı, şehir sosyolojisi gibi alanlarla birlikte değerlendirilerek disiplinlerarası katkılar üretilebilir.

Kaynakça

- Atak, B. (2023). Edebiyatın entropi bağlamı: Negentropik bir imkân olarak minör edebiyat. *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2), 361–385.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. Cambridge: Harvard University Press.
- Butler, J. (1993). *Bodies that matter: On the discursive limits of "sex"*. New York: Routledge.
- Can, Ö. (2011). Göçmen yazın süreci çerçevesinde Feridun Zaimoğlu ve anlatısı. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 25, 139–156.
- Can, Ö. (2020). Almanca Türk edebiyatı çerçevesinde Erguvan Kırmızısı, Alman Tantanası ve Kanak Dili. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(46), 166–177.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (2001). *Kafka: Minör bir edebiyat için*. Ö. Uçkan & I. Ergüden (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Demir, F. (2020). Alman yeraltı edebiyatında Türkiyeli yazarlar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 37(2), 372–388.
- Fromm, E. (2015). *Özgürlükten kaçış. S. Yeğin (Çev.)*. İstanbul: Say Yayınları
- Han, B. C. (2020). *Şeffaflık toplumu. H. Barışcan (Çev.)*. İstanbul: Metis Yayınları
- Hürriyet. (2005, 30 Ocak). Nasıl söylesem, beklediğimden fazla para kazanıyorum. *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/nasil-soylesem-bekledigimden-fazla-para-kazaniyorum-38690948>
- Kanak Attak. (1998, Kasım). *Kanak Attak manifestosu*. 16 Mart 2025 https://www.kanak-attak.de/ka/about/manif_tur.html adresinden edinilmiştir.
- Kaya, N. (2008). *Minör bir durum örneği olarak Kanak Attak edebiyatına bakış*. Yazıdan Söze Sempozyumu, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Kaya, N. (2010, Kasım 22). *Minör bir durum örneği olarak Kanak Sprak*. *Blogger*. <https://alekseypavlovic.blogspot.com/2010/11/minor-bir-durum-ornegi-olarak-kanak.html>
- Lukács, G. (2003). *Roman kuramı*. C. Soydemir (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Nakiboğlu, M. (2015). *Feridun Zaimoğlu'nun Kanak Sprak, Abschaum, Koppstoff eserleri örneğinde Kanakça* [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=W2Qgvh22PseYdC8Yx_YOTw&no=nHxsEeEIG7PIfviZLTGkg
- Nakiboğlu, M. (2020). *Diyasporanın diyasporik dili: Kanakça*. In *Disiplinler arası dil ve edebiyat çalışmaları* (ss. 164–169). Aybil Yayınları.
- Onega, S., & Landa, J. A. G. (2002). *Anlatıbilimine giriş*. Y. Salman & D. Hakyemez (Çev.). İstanbul: Adam Yayınları.
- Öktem, A. (2005). Kötülük, yeraltı edebiyatı. *Varlık Dergisi*, (1169), 3–7.
- Özber, C. (2007). *Feridun Zaimoğlu'nun Leinwand (Perde) ve Zwölf Gramm Glück (Oniki Gram Mutluluk) adlı eserlerinde sözdizimsel ve anlamsal öncelemeler* [Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi].
- Türkeş, A. Ö. (2005). Türkiye'de yeraltı edebiyatı var mı? *Varlık Dergisi*, (1169), 15.
- Yılmaz, D. (2021). *Türk hikâye ve romanında marjinal söylem, karşı kültür ve yeraltı edebiyatı (2001–2020)* [Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi]. <http://tez.sdu.edu.tr/Tezler/TS03847.pdf>

Yula, Ö. (1995). Underground'u tanımlama denemesi. *Birikim Dergisi*, (74), 66–70.

Zaimoğlu, F. (2000). *Kafa örtüsü*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Zengin, D. (2000). Göçmen edebiyatı'nda yeni bir yazar: Mehmet Kılıç ve *Fühle Dich Wie Zu Hause* adlı romanı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 40(3–4), 103–128.

Makale Bilgi Formu

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazarlar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Yapay Zeka Bildirimi: Bu makale yazılırken hiçbir yapay zeka aracı kullanılmamıştır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.